

Przyswajanie grup spółgłoskowych
przez dzieci w wieku przedszkolnym

Ewa Binkuńska

Przyswajanie grup spółgłoskowych przez dzieci w wieku przedszkolnym

Recenzent
dr hab. Anita Lorenc, prof. UW

Redaktor Wydawnictwa
Aneta Lica

Projekt okładki i stron tytułowych
Jan Rutka

Skład i łamanie
Mariusz Szewczyk

Publikacja dofinansowana ze środków
Prorektora Uniwersytetu Gdańskiego ds. Badań Naukowych
w ramach Programu Humanistyki Gdańskiej

© Copyright by Uniwersytet Gdański
Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego

ISBN 978-83-8206-732-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 11 37, tel. kom. +48 725 991 206
e-mail: wydawnictwo@ug.edu.pl
wydawnictwo.ug.edu.pl

Księgarnia internetowa: wydawnictwo.ug.edu.pl/sklep/

Druk i oprawa
Zakład Poligrafii Uniwersytetu Gdańskiego
ul. Armii Krajowej 119/121, 81-824 Sopot
tel. +48 58 523 14 49

Spis treści

Wstęp	13
Rozdział 1. Norma językowa. Norma wymawianiowa.	
Norma rozwojowa w przyswajaniu języka	25
1.1. Norma wymawianiowa a wymowa grup spółgłoskowych jako wyznacznik stylu	27
1.1.1. Tempo wypowiedzi jako cecha stylu wymowy	35
1.1.2. Rodzaje normy wymawianiowej	37
1.2. Fonostatystyka i fonotaktyka współczesnej polszczyzny, norma i styl w ujęciu badań fonostatystycznych	39
1.3. Kształtowanie się normy wymawianiowej dzieci w wieku przedszkolnym	44
1.3.1. Mowa dzieci w wieku przedszkolnym jako odmiana funkcjonalna współczesnego języka	47
1.3.2. Biolekt dzieci w wieku przedszkolnym jako wariant stylistyczny	49
1.3.3. Językowa norma rozwojowa	53
1.4. Ustalenia terminologiczne: fonetyka, fonologia oraz fonemy i grupy spółgłoskowe	58
Rozdział 2. Przyswajanie grup spółgłoskowych na tle rozwoju systemu fonologicznego dziecka	65
2.1. Rozwój fonologii według kierunków natywistycznych i empirycznych	67
2.2. Współczesne polskie badania nad fonologią dziecka a problematyka grup spółgłoskowych	79
2.2.1. Wybrane polskie badania nad grupami spółgłoskowymi	85
2.2.2. Badania nad zjawiskiem grup spółgłoskowych w biolektach dzieci	89
2.3. Przyswajanie grup spółgłoskowych w pierwszych trzech latach życia dziecka	95
2.3.1. Fonetyczno-fonologiczne aspekty akwizycji fonemów w ontogenezie mowy	102
2.3.1.1. Przyswajanie grup spółgłoskowych w okresie do 36. miesiąca życia	108
2.4. Realizacja grup spółgłoskowych w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	116
2.4.1. Charakterystyka systemu fonologicznego dziecka trzyletniego	121
2.4.2. Grupy spółgłoskowe w realizacji dzieci trzyletnich	122

2.4.3. Charakterystyka systemu fonologicznego dziecka czteroletniego	124
2.4.4. Grupy spółgłoskowe w realizacji dzieci czteroletnich	127
2.4.5. Charakterystyka systemu fonologicznego dziecka pięcioletniego	129
2.4.6. Grupy spółgłoskowe w realizacji dzieci pięcioletnich	131
Rozdział 3. Grupy spółgłoskowe jako element diagnozy i terapii logopedycznej	133
3.1. Miejsce grup spółgłoskowych w logopedycznych próbach diagnostycznych	136
3.2. Metodyczne założenia i ograniczenia kwestionariuszy obrazkowych do badania artykulacji w ocenie przyswajania grup spółgłoskowych	139
3.2.1. Grupy spółgłoskowe w wybranych logopedycznych próbach diagnostycznych – analiza ilościowa	143
3.2.2. Struktura grup spółgłoskowych w wybranych logopedycznych próbach diagnostycznych	148
3.3. Przegląd i charakterystyka poszczególnych rodzajów prób diagnostycznych	152
3.3.1. Lingwistyczne aspekty doboru materiału leksykalnego do wybranych logopedycznych prób diagnostycznych a występowanie w nich grup spółgłoskowych	156
3.4. Zagadnienie grup spółgłoskowych w zaburzeniach artykulacji	164
3.5. Zagadnienie grup spółgłoskowych w badaniach nad rozwojowymi zaburzeniami ekspresji mowy (DLD, SLI)	174
3.6. Zagadnienie grup spółgłoskowych w badaniach nad afazją	178
3.7. Zagadnienie grup spółgłoskowych w badaniach nad dysfartią	184
Rozdział 4. Założenia metodologiczne badań własnych	189
4.1. Uzasadnienie wyboru problematyki. Przedmiot badań, cel, problemy badawcze oraz hipotezy	189
4.2. Organizacja badań	193
4.3. Liczebność grupy badawczej	194
4.4. Charakterystyka grupy badawczej	195
4.5. Metody i techniki badawcze	197
4.6. Narzędzia badawcze	200
4.7. Badania pilotażowe	201
4.8. Przebieg badań	202
4.9. Sposób opracowania i interpretacji materiału	205
Rozdział 5. Fonotaktyczne i fonostatystyczne aspekty przyswajania grup spółgłoskowych przez dzieci w wieku przedszkolnym	213
5.1. Grupy spółgłoskowe zawierające fonemy dwuwargowe w mowie dzieci w wieku przedszkolnym: zwarto-wybuchowe /p/, /b/ oraz sonorny /m/	213
5.1.1. Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /p/, /b/, /m/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	220
5.1.2. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /b/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	226

5.1.3. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /b/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	232
5.1.4. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /p/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	236
5.1.5. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /p/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	246
5.1.6. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /p/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	251
5.1.7. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /m/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	253
5.1.8. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /m/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	257
5.1.9. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /m/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	260
5.2. Grupy spółgłoskowe zawierające fonemy wargowo-zębowe /f/, /v/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	263
5.2.1. Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /f/, /v/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	267
5.2.2. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonemy /f/, /v/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	272
5.2.3. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonemy /f/, /v/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	282
5.2.4. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /f/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	287
5.3. Grupy spółgłoskowe zawierające fonemy przedniojęzykowo-zębowe w mowie dzieci w wieku przedszkolnym.	289
5.3.1. Fonemy zwarto-wybuchowe /t/, /d/ i sonorny /n/	289
5.3.1.1. Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /t/, /d/, /n/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	296
5.3.1.2. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /t/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	302
5.3.1.3. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /t/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	311
5.3.1.4. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /t/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	316
5.3.1.5. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /d/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	318
5.3.1.6. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /d/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	321
5.3.1.7. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /n/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	324

5.3.1.8. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /n/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	327
5.3.1.9. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /n/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	331
5.3.2. Fonemy szczelinowe i zwarto-szczelinowe /s/, /z/, /c/, /ʒ/	333
5.3.2.1. Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /s/, /z/, /c/, /ʒ/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	338
5.3.2.2. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /s/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	348
5.3.2.3. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /s/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	351
5.3.2.4. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /s/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	354
5.3.2.5. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /z/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	356
5.3.2.6. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /z/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	358
5.3.2.7. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /c/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	360
5.3.2.8. Realizacja nagłosowych i śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ʒ/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	362
5.4. Grupy spółgłoskowe zawierające fonemy przedniojęzykowo-dziąsłowe w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	365
5.4.1. Fonem boczny, sonorny /l/	365
5.4.1.1. Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonem /l/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	368
5.4.1.2. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /l/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	370
5.4.1.3. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /l/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	374
5.4.1.4. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /l/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	376
5.4.2. Fonemy szczelinowe i zwrto-szczelinowe /ʃ/, /ʒ/, /č/, /ʒ/	377
5.4.2.1. Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /ʃ/, /ʒ/, /č/, /ʒ/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	382
5.4.2.2. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ʃ/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	392
5.4.2.3. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ʃ/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	395

5.4.2.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /š/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	396
5.4.2.5.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ž/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	398
5.4.2.6.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ž/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	401
5.4.2.7.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /č/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	403
5.4.2.8.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /č/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	405
5.4.2.9.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /č/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	407
5.4.2.10.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ž/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	409
5.4.2.11.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ž/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	410
5.4.3.	Fonem drżący, sonorny /r/	411
5.4.3.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonem /r/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	412
5.4.3.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /r/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	416
5.4.3.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /r/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	419
5.4.3.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /r/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	422
5.5.	Grupy spółgłoskowe zawierające fonemy środkowojęzykowe w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	424
5.5.1.	Fonem sonorny /ń/	424
5.5.1.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonem /ń/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	426
5.5.1.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ń/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	429
5.5.1.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ń/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	432
5.5.1.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ń/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	434
5.5.2.	Fonemy szczelinowe i zwarto-szczelinowe /ś/, /ź/, /ć/, /ż/	435
5.5.2.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /ś/, /ź/, /ć/, /ż/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	439

5.5.2.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /s/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	442
5.5.2.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /s/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	445
5.5.2.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /s/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	447
5.5.2.5.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /z/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	448
5.5.2.6.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /z/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	450
5.5.2.7.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /c/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	451
5.5.2.8.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /c/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	453
5.5.2.9.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /c/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	455
5.5.2.10.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ʒ/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	456
5.5.2.11.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ʒ/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	457
5.5.3.	Fonem sonorny /j/	458
5.5.3.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonem /j/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	459
5.5.3.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /j/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	464
5.5.3.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /j/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	466
5.5.3.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /j/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	468
5.6.	Grupy spółgłoskowe zawierające fonemy tylnojęzykowe w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	469
5.6.1.	Fonemy zwarto-wybuchowe /k/, /g/ oraz szczelinowy /x/	469
5.6.1.1.	Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonemy /k/, /g/, /x/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	474
5.6.1.2.	Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /k/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	479
5.6.1.3.	Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /k/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	484
5.6.1.4.	Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /k/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	488

5.6.1.5. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /g/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	491
5.6.1.6. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /g/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	495
5.6.1.7. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /x/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	497
5.6.1.8. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /x/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	500
5.6.2. Fonem sonorny /ɥ/	501
5.6.2.1. Fonostatystyczno-fonotaktyczne aspekty realizacji grup spółgłoskowych zawierających fonem /ɥ/ przez dzieci w wieku przedszkolnym	503
5.6.2.2. Realizacja nagłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ɥ/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	506
5.6.2.3. Realizacja śródgłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ɥ/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	508
5.6.2.4. Realizacja wygłosowych grup spółgłoskowych zawierających fonem /ɥ/ w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	511
5.7. Charakterystyka realizacji grup spółgłoskowych w mowie dzieci w wieku przedszkolnym	511
5.7.1. Tendencje realizacji grup spółgłoskowych w mowie dzieci trzyletnich . . .	512
5.7.2. Tendencje realizacji grup spółgłoskowych w mowie dzieci czteroletnich . .	514
5.7.3. Tendencje realizacji grup spółgłoskowych w mowie dzieci pięcioletnich . .	518
Bibliografia	531
Spis tabel	555
Spis wykresów	557
Aneks	559